

Владимир Димитријевић

СРПСКА ПОЛИТИЧКА ЕМИГРАЦИЈА И ТИТОВА ЈУГОСЛАВИЈА

Сажетак

Рад се бави ставовима српске политичке емиграције која је, после Другог светског рата, посветила нарочиту пажњу антисрпским основама Титове Југославије. Тоталитарни режим, који се одрекао било какве демократије, на једној, и србофобна политика југословенског комунизма на другој страни, сведочили су Србима емигрантима да је пред њиховим народом у будућности трагична судбина, што се, углавном, и показало као тачно.

Кључне речи: Југославија, Тито, српска емиграција, комунистички режим, српска истина.

УМЕСТО УВОДА

Постојала су три таласа наше емиграције на Запад, углавном у САД: пре Првог светског рата, после Другог светског рата (они који нису прихватили Брозев режим у Југославији) и за време СФР Југославије, коју је чинила углавном економска емиграција.¹ Велики део избеглица после Другог светског рата био је антикомунистички настројен, јер је углавном реч о припадницима поражене Југословенске војске – или оне коју је Вермахт заробио и спровео у логоре после Априлског рата

¹ Видети: Радован Калабић, *Српска емиграција*, Треће, допуњено издање, Ауторско издање, Београд, 2001. Кринка Видаковић-Петров: *Срби у Америци и њихова периодика*, Књига прва, Институт за књижевност и уметност, Београд, 2007.

1941, или оне у отаџбини, под командом ђенерала Драгољуба Михаиловића. Они су сматрали да је њихов останак у расејању једно од средстава борбе против комунизма који је поробио отаџбину, и нису желели да се врате под Титово окриље. Наравно, било им је тешко, али су се надали. Њихово душевно стање најбоље описује епископ жички Николај Велимировић, и сам емигрант, у једном писму из САД: „Наша емиграција постаје све пакоснија на целом овом континенту, и у Монархији и у Републици, ваљда због исувише утанчаних нерава од дугог погледања блаженог home going. У том погледу овде је заиста теже и ружније него у Енглеској: Људи се наједу, напију, навозају, па онда се сете својих и од муке се посвађају тобож око политике и – заплачу. Тако се завршавају чувени пикници, о којима читате у Србобрану. Но мени се допадају твоје философске речи: „Благо народу који још има силе да плаче“. То ме подсећа на речи Божје: „Блажени плачујши“. Тешко нама Србима, ако после онога што је било и што јесте не плачемо. Но хвала Богу што плачемо, што је јемство утехе која неће изостати. И ја сам јуче на Преображење душом плакао са визијом мога Лелића и задужбине мога оца Драгомира у коју се слеже на хиљаде правоверних из ваљевског и ужичког округа на молитву, причест и народни сабор. Свакако је и отац Јустин служио а монахиње из Ћелија певале... певале и са свима осталим плакале, плакале...“²

Било је, свакако, плакања. Али, нада и борба за слободу нису нестале.

ДУЧИЋ НА МЕТИ КОМУНИСТА

Трагови поделе између националне емиграције на једној и комунистичких превратника на другој страни, која ће трајати све до распада СФР Југославије, могли су се јасно уочити још у Другом светском рату, када је Јован Дучић, песник и дипломата, стигао у САД да сведочи о страдању Срба у НДХ, што су се нашли на удару своје дојучерашње *браће* Хрвата. У новинама српске емиграције, „Американски Србобран“, нарочито после објављивања текста „Покољ Срба у Независној

2 *Непозната писма Светог Николаја Српског*, приредио Жељко З. Јелић, Хришћанска мисао, Завод за унапређење образовања и васпитања, Београд, 2009, стр. 60.

Хрватској“, насталог на основу извештаја архијереја СПЦ (чланак је на насловници изашао 4. новембра 1941. године), Дучић је, озбиљно и одговорно, писао о апсурдима Краљевине Југославије, која је, наносећи огромну штету Србима што се у њој никад нису до краја интегрисали, у исти мах Хрвате држала силом у свом оквиру, што их је, психолошки и политички, припремало да 1941. године стану на страну Хитлера и Павлића и крену у крвави обрачун са српским народом. Своје разочарење у „југославизам“ Дучић је исказао „Песмом“, насталом баш у САД: „Мој добри роде, сви лагали, / И твој су видик сав помрачили; / За својом срећом само трагали, / И свуда крали, и све тлачили. // И место млека, крв су сисали, / У страдањима твојим дугима, / Твоје су светло име брисали, / Да не знаш ко си међу другима. // С убицама су цркве стварали, / И с издајником горде тврђаве; / У заклетви те свакој варали, / На води дигли мосте рђаве! // На згаришту ти држе говоре, / На губилишту подло пирују, / На буњиштима саде ловоре... / И мртве уче сад да мирују. // Мој добри роде, сви су рђави, / Вапај твој не чују што тугује! / Издајник и сад још у твђави, / С убицом жртва сада другује. // Ломан је, роде, мост на провали, / Свуд су у причест отров ставили... / С лупежом све су новце ковали, / Са кривоклетником завет правили“.

У свом америчком, мисионарском изгнанству, Дучић је, ударио не само на „нахрабрији народ на свету“, Хрвате (храбре не зато што се ничег не боје, него зато што се ничег не стиде), него и на издајнике и глупаке у српској елити, који су свој народ и довели до Јасеновца и Јадовна пошто су све време мантрали о Југославији као јединој мери и провери српског националног живота. Јер, уједињења са Хрватима и Словенцима не би ни било без великих србијанских утописта који су понављали „Брат је мио које вере био“, и певали химне троименом СХС народу, који „једва чека“ слободу из пијемонтског Београда.

Обрачунавајући се са „југославизмом“, Дучић је истицао да је, када смо изишли из ратова 1912–1918, Краљевина Србија имала највећи углед међу народима: три победничка рата, херојство српске војске, сјај српске династије, финансијску стабилност, одличне везе са савезницима, културним и богатим, а благонаклоним нашем народу. Међутим, уместо готовине, почели смо да живимо на вересију. Створена је нестабилна

држава са римокатоличким народима бивше Аустроугарске, с којима нисмо имали ни заједничку културу, ни традицију, ни законодавство. Хрвати, каже Дучић, никад нису желели Србе као браћу, Београд као престоницу, а српског краља као свог суверена. За трагичну одлуку о стварању Југославије били су, по Дучићу, криви пре свега представници самоуверене србијанске елите, који нису знали с ким имају посла, нити су познавали „хрватску малу историју“ и „хрватску чудну и компликовану психу“... А онда је, у СХС утопији, од Срба предуго скривана хрватска мржња према заједничкој држави, и њихова спремност за обрачун са „шизматичком“ већином у крајевима преко Дрине и Саве. Српска политичка елита је издала народ који јој је веровао, сматрао је Дучић и о томе писао у „Американском Србобрану“. Од његових предсмртних текстова настала је књига „Верујем у Бога и Српство“.³

На Дучића и „Американски Србобран“ насрнула је левичарско-комунистичка „Слободна реч“, под непосредним надзором Коминтерне, у којој је пашквиле против српског песника писао распоп Никола Дреновац. Борећи се за „братство и јединство“, будућу чаробну формулу Титове Југославије, Срби комунисти у САД су писали: „Већина вести које овамо стижу о покољу Срба од стране читавог хрватског народа су обичне лажи, измишљене да се заваде Срби и Хрвати. Павелић и његова руља убија и најбоље синове хрватског народа – Крлежу, Херцега и хиљаде других. Живот др Мачека је у опасности. Али не заборавимо да ми Срби имамо Недића. Не заборавимо да је господар и Недића и Павелића нико други до Хитлер“.⁴

По Кринки Видаковић-Петров, овај став је био заснован на пропагандистичким кривотворењима, од којих су најзначајнија два фалсификата. Она истиче: „Први је усиљено наметање паралелизма између Павелића и Недића, ситуације у Хрватској – где су немачки нацисти дочекани са цвећем – и оне у Србији – подељеној у више окупационих зона, где је у немачкој окупационој зони успостављена сурова политика кажњавања

3 Dučić Jovan, *Verujem u Boga i u Srpstvo*, https://www.zapadnisrbi.com/images/PDF/Jovan_Ducic_Verujem_u_Boga_srpstvo.pdf, приступљено 25.4.2019.

4 Кринка Видаковић-Петров: *Од Балкана до Тихог океана/ Култура и књижевност српских исељеника у САД*, Књига друга, Институт за књижевност и уметност, Београд, 2014, стр. 184.

цивилног становништва (100 за сваког убијеног и 50 за сваког рањеног немачког војника), где су стрељања почела одмах, а већ у октобру извршена масовна стрељања цивила у Краљеву и Крагујевцу. Други је умањење покоља Срба и увећање страдања комуниста у НДХ (Крлежа, који је живео у Загребу до краја рата, проглашен је једном од првих жртава). Ако су Срби у „Слободној речи“ проглашавали усташке покоље за измишљотине и лажи, није се могло очекивати да ће их Хрвати у америчкој дијаспори демантовати, па ни хрватски чланови владе у избеглиштву који су долазили у Америку у то време“.⁵

Јован Дучић се, међутим, није колебао у изношењу истине о страдању Срба у НДХ. Није се ни освртао на писање „Слободне речи“. Његов интелектуални и морални ангажман за време Другог светског рата надахнуће многе у дијаспори да наставе пропућеном, свакако Дучићевом, стазом у сведочењу истине о српском становишту у доба Титославије, комунистичке утопије на власти.

ВЛАДИКА НИКОЛАЈ О БОРБИ ЗА СРПСКУ ИСТИНУ

Карактеристичан је став духовно најзначајнијег српског избеглице, већ поменутог епископа жичког Николаја Велимировића, који је, 2003. године, у Српској Цркви канонизован као Свети Николај Охридски и Жички. Он је, после ослобађања из немачког ропства, кратко време провео у Европи, да би затим прешао у САД, где се и упокојио 1956. године. Настојећи да помогне свом народу под комунизмом, он је водио обимну преписку са разним утицајним личностима у земљама Запада. Међу првима, обратио се Винстону Черчилу, с молбом да помогне Драгољубу Михаиловићу на неправедном суду комуниста.

Николајево писмо Черчилу писано је 27. марта 1946. године (на онај исти датум када су Срби, верујући својим британским савезницима, 1941. године срушили Тројни пакт, што су патријарх Гаврило и владика Николај свесрдно подржали). Писмо је написано у одбрану ђенерала Михаиловића, ухваћеног од стране комуниста и унапред осуђеног на смрт.

⁵ Исто, стр. 185.

Михаиловић је, као и Николај Велимировић (овај други мање, јер дубље историјске свести – које, како је говорио Жарко Видовић, нема без свести о злу) такође веровао – до краја, и упркос чињеницама – британским „савезницима“ надајући се да ће они „схватити“ ко је Тито (они су то, наравно, знали, али их није било брига; уосталом, Черчил је цинично приметио да он нема намеру да после рата живи у Југославији, па га и не занима да ли је Тито Стаљинов комуниста или није.)

Када су њега, носиоца духа буне и 27. марта, Титови послушници ухватили, Владика Николај је, уздајући се у Бога и реч правде, покушао да увери Черчила како ђенералу треба помоћи. Он је то чинио и раније у својим контактима с представницима англиканске заједнице, пре свега са бискупом Џорџом Белом, који му је био искрен пријатељ.⁶ Ево шта је, између осталог, писао Черчилу: „А сада пошто Вас познајем као Хришћанина, усуђујем се да Вам пишем још једном и да Вас молим за правог Хришћанина. То је Генерал Михаиловић, који је после пет година борбе против сила зла ухваћен и унапред осуђен на смрт (према премијеру Шубашићу). Када су чули ту вест осам милиона Срба, у земљи и иностранству, дрхте због ужаса и неправде на овом свету. Ја сам сигуран да ти милиони Хришћана не могу да помисле о стању овог великог Генерала а да у исто време не мисле на Вас. Јер, као британски премијер, Ви сте били одлучујући фактор у његовој судбини за време рата.“⁷

Николај моли Черчила да не заборави како је Михаиловић у ратном вихору морао да се бори и против спољњег и против унутарњег непријатеља – с једне стране су били немачки окупатор и његови савезници и сателити, а с друге стране комунистички превратници. За то време, Енглеска је прешла на страну комуниста и одбацила краља Петра и његову војску. Али, истиче Николај, чак ни тада Михаиловић није престао да се бори за савезничку ствар: „Па чак и у том другом периоду, када су Савезници нападали његове трупе из ваздуха, како ми је речено, и убијали његове војнике, он је

6 Мјурел Хепел, *Џорџ Бел и Николај Велимировић – прича о једном пријатељству*, Светигора, Цетиње 2003, стр. 107.

7 *Непозната писма Светог Николаја Српског*, приредио Жељко З. Јелић, Хришћанска мисао, Завод за унапређење образовања и васпитања, Београд, 2009, стр. 10.

издао наређење да ниједан метак не сме да се испали против Енглеза, Американаца и Руса. Строго консекветан он се није окренуо против Савезника чак и кад су се Савезници оштро окренули против њега. Он је остао, у речима и на делу, веран демократском карактеру достојанства човека и слободи свих Божјих народа, што сте Ви више пута истакли као основне принципе енглеског народа. Ето, Генерал Михаиловић ће сада наћи своју трагедију, врло скоро, уколико Ви не предузмете мере да му обезбедите јавни и правичан суд правде на коме би се појавили енглески и амерички адвокати и војници као сведоци, они који су били са њим за време рата, или као његови гости – спашени од Немаца – или као борци који су се борили раме уз раме са његовом герилом протав заједничког непријатеља. Чак и ако Ваши напори не успеју, треба да се зна да сте урадили све што сте могли у овом случају. Српски народ то треба да зна. Кад то кажем, мислим и на пријатељство наша два народа у будућности.⁴⁸

Наравно, Черчил није ни прстом мрднуо да помогне утамниченом и унапред на смрт осуђеном ђенералу. Био је „немоћан“. И било га је баш брига за пријатељство са Србима.

Из Николајевог писма се, међутим, јасно може видети шта је био основни став српске политичке емиграције – ђенерал Михаиловић је, својом личношћу и националном борбом, изражавао слободарство Срба и њихову демократску традицију; остао је веран Савезницима чак и кад су му они окренули леђа; водећи тешки рат против окупатора и оних који су, револуцијом, рушили демократски поредак, он је назначио којим путем треба ићи ако се хоће тријумф српског идеала без кога је Југославија као заједница немогућа.

Што се Броза тиче, и ту је Велимировићев став био сасвим јасан: Џорџ Бел је писао да му је епископ жички рекао, приликом сусрета непосредно по Николајевом ослобођењу из немачког ропства, да је „Тито (за кога се Черчил у говору 1944. хвалисао да је његово откриће) ’сатанистички човек’, као и Лењин.“⁴⁹

8 *Непозната писма Светог Николаја Српског*, приредио Жељко З. Јелић, Хришћанска мисао, Завод за унапређење образовања и васпитања, Београд, 2009, стр. 12–13.

9 Мјуриел Хепел, *Џорџ Бел и Николај Велимировић – прича о једном пријатељству*, Светигора, Цетиње 2003, стр. 107.

Непристајање на Тита као на борбеног безбожника и његов режим страховладе било је константа Николајевог односа према властима у послератној Југославији. Такав његов поглед усвајала је и огромна већина српских политичких емиграната.

Николај је, у исти мах, знао да ће се Титова Југославија распасти, и да ће се тада поново поставити питање судбине Срба. У тексту „Опомена Србима родољубима“, писаном пред само упокојење 1956, он каже: „Према извештајима из Југославије, Српски народ може се поново наћи пред страшном трагедијом. Сви говоре: нека падне Тито, па ћемо онда лако! А нико нема плана шта ће бити после пада комуниста. Хрвати имају план, инспирисан од папе и подржаван од Италије. Код њих нема странака; они не знају за демократију. Они знају и хоће једно: окупирати Босну и Срем и – Србе о врбе, или поклати или истерати из тих земаља. У моменту пада комунизма (ако Русија не интервенише) Хрватима ће се одмах доставити оружје и сви ће бити наоружани, док ће Срби бити голоруки као и при првом покољу. И усташе и оружје – све чека готово на граници Југославије, у Шпанији и у Аргентини. За 24 сата сва ће Хрватска бити под оружјем и сви гаулајтери на свом месту. Папа ће опет благословити покољ Срба и ућуткати њему наклоњене Англосаксонце. А шта Срби партијаши мисле? Они мисле да, као и 1918. г. прво расписати изборе па нека народ (јадни, тужни, голоруки српски народ) искаже своју жељу и вољу! И ништа више. У тој једној мисли садржан је план свих српских демократских и полудемократских и левичарских и полулевичарских партија, па чак и националних, четничких и патриотских. Каква фантазија и какво лудило! Питање је, дакле, не како оборити Тита него шта ће бити после Титовог пада. Ко ће српски народ наоружавати да се брани од вечног и много страшнијег непријатеља. И каква ће се власт одмах установити у српским земљама.“¹⁰

Ово предвиђање се испунило делимично – Срби, у тренутку распада Југославије, нису били ненаоружани и нису доживели покољ као 1941. Ипак, цео Запад је, на челу

10 *Свети Николај Охридски и Жички, Речник вечног живота: Владика Николај нас води путем спасења – поуке азбучним редоследом/ Животопис светог Владике Николаја*, приредио Књигољубац, Очев дом, Верско добротворно старатељство Архиепископије београдско-карловачке, Београд, 2012, стр. 499.

са Ватиканом, био уједињен у србофобији, и Срби су били протерани са многих својих вековних територија.

КРИТИКА ТИТОВЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ – ОРУЖЈЕМ И ПРОПАГАНДОМ

Припадници Југословенске војске у отаџбини су Титов режим критиковали не само текстовима, него и оружаном ослободилачком борбом. Карактеристичан је случај Симеона Д. Оцокољића – Синише Пазарца. Он је рођен 22. маја 1908. у селу Лиса код Ивањице, завршио је 55. класу Војне академије 1927–1930, а током 1930-их и Вишу школу Војне академије. У мирнодопском периоду два пута је одликован. Од 1941. један од организатора устанка у источној Србији, да би од 1942. постао командант Млавског корпуса. Његова јединица истакла се у борбама против Немаца у септембру 1944. Са главнином снага ЈВуО, Оцокољић се у јесен 1944. повукао у Босну, да би у марту следеће године по наређењу генерала Михаиловића био послат у специјалну мисију у Словенији. Одатле отишао у емиграцију. Заробљен је под мистериозним околностима и убијен од Удбе у Београду 1954.

Оцокољић је послератну борбу описивао у писмима Александру Милошевићу, који је живео у Канади. Мајор Милошевић је, пред крај рата, био командант Западно-моравске групе корпуса, а затим је емигрирао, касније пишући вредне мемоаре. Он и Пазарац су били добри пријатељи.

Пазарац је, у то доба, сматрао да равногорску битку треба наставити, и зато није ишао даље од Италије. У граду Комо, где се настанио, створио је пункт ЈВуО и одатле у више наврата слао диверзантске групе у Југославију. У септембру 1949. је писао Милошевићу: „Ти оде у Канаду? Па добро, нека ти је Бог вазда у помоћи. (...) Ја лично остаћу до краја ’вамо, на међи, док не настане моменат да се поново пребацим преко међе. А тврдо верујем да ти дани нису тако далеки. (...) Извршићу своју дужност тако да припремим мину, заједно с осталим нашим борцима, која ће својом експлозијом разнети сву комунистичку гамад. А надам се да ћеш за тај моменат и ти долетети. (...) да се поново нађемо раме уз раме и даднемо оно што смо

обећали родној груди – освету, и изборимо слободу!“¹¹ Надао се да ће сукоб Тита и Стаљина 1948. године довести до пада Броза, и дати могућност равногорским борцима да ослободе Србство. Милошевић је, пак, сматрао да би на Србе, овог пута као савезници СССР-а, ударили Бугари, Мађари и Арбанаси.

Године 1950, Пазарац је у једном писму туговао што су равногорски официри кренули путем личних интереса, заборављајући отаџбину јер им је борба превише напорна. Вођа отпора сматра да је неопходна воља да би се досегла слобода: „Она тражи заточнике. То је тешка ствар. Одреди се свега и постати великосхимник. И као апостол: служити узвишеном идеалу примером. То, и ништа друго“.

Немања Девих, приређивач Милошевићевих мемоара, истиче да је Пазарац био веома активан: „Он се, припремајући диверзанте, непрестано селио: из Италије у Аустрију, одатле у Швајцарску, па опет изнова, уз закључак: „Овде ти је к’о на фронту: ће омркнеш, не осванеш“. Није се остварио његов план да се герилска акција којом би он управљао помогне прилозима свих равногораца-емиграната у САД и Канади. Сам на опасном месту, стално окружен агентима Удбе, успео је да створи читаву мрежу илегалца и руководи пунктовима у Београду и Загребу. У више наврата организовао је и слање летака и пропагандног материјала у Србију. Поколебале би га тек слике стања у српској емиграцији, па је једном Милошевићу писао: „Вала по сто пута зажалих што негде не погибох, да не гледам овај јад и чемер у иностранству“. Непредвидиви Пазарац му се за краљев рођендан 1952. јавио ни мање ни више до из Београда. И печат и поштанска марка, сачувани у архиви Александра Милошевића, потврђују то што му је написао на разгледници: „Драги мој Ацо, ево ти неколико речи из Београда. Немој да се чудиш. Све је могуће.“¹²

Пазарац је ширио пропаганду да САД подржавају борбу против Титове Југославије, иако је знао праву истину. Тако у писму Николају Велимировићу каже: „Видим да је ТАЈНА о нашој моћи потпуно очувана, кад тамо имате вести да смо

11 Александар М. Милошевић, *Српска прича/ Сећања из рата и револуције 1941–1945*, приредио Немања Девих, Службени гласник, Београд, 2018, стр. 363.

12 Александар М. Милошевић, *Српска прича/ Сећања из рата и револуције 1941–1945*, приредио Немања Девих, Службени гласник, Београд, 2018, стр. 364.

помогнути од Американаца. То смо ради непријатеља пронели вести. Јер непријатељ мора да живи у страху да иза нас стоји та моћна помоћ из те земље. А она ће једног дана у име Бога бити и стварност. Само ми нешто морамо показати да смо кадри сами да учинимо. Ја имам доста пријатеља међу угледним америчким високим људима. Са њима разговарам као раван с равним. И они знају какве све напоре вршимо, са каквим пожртвовањем и. тд. Али је стварност сасвим на другој страни: Американци помажу Тита и комунисте. Нас сигурно не. Али, за све комунисте и све друге, потребно је да остане и даље тај глас: да иза леђа имамо помоћ те земље.¹³

Цела анткомунистичка дијаспора се, и после Пазарчеве смрти, претварала да иза ње стоји Америка, а знали су да Вашингтон подржава Тита и комунисте.¹⁴

ПОЛИТИЧКИ СТАВОВИ СРПСКЕ ДИЈАСПОРЕ

Какви су били ставови српских организација и појединаца према Брозовој Југославији? Ево једног краћег прегледа.

Седми конгрес Српске народне обнове у Чикагу, одржан 30. јуна и 1. јула 1947. истакао је: „Данашњи комунистички режим странца Јосипа Броза Тита у Југославији не служи интересима српског народа, него је комунистичка диктатура која служи интересима једне стране силе, и нарочито је усмерена против Срба, чију је етничку област распарчала“.¹⁵ Циљ борбе Срба у емиграцији је да „српски народ буде уједињен и својој слободној српској држави“.¹⁶ Ипак, истакли су да нису против Југославије: „Држимо да интереси српске државе могу бити најбоље бранити у оквиру државног савеза Југославије“.¹⁷

13 „Владика Николај и Равногорски покрет“, *Књижевне новине* 1048/1049, 2001/2002, стр. 28.

14 Прота Стојиљко Кајевић, један од оснивача борбене антикомунистичке организације Српски ослободилачки покрет Отаџбина, чији су чланови спремали агентат на Броза, у интервјуу потписнику ових редова каже: „Американци су штитили Броза боље него своје председнике, и Дин Раск, својевремено министар спољних послова САД, је рекао: „Више нам вреди Тито него наших пола милиона војника у Вијетнаму“. О томе сам подробно писао у својој књизи „СОПО: како је било“. У сваком случају, Брозу од америчког обезбеђења нисмо могли ни да пријемо.“ <http://borbazavegu.info/content/view/11134/52/>, приступљено 25.4.2019.

15 Др Драган Суботић, *Политичка мисао Срба у расејању 1945–1990/Прилог историографији српске политичке емиграције на Западу*, Институт за политичке студије, Београд, 1994, стр. 17.

16 Исто.

17 Исто.

Једанаести Свесрпски конгрес у Чикагу, јуна 1969. године, који је окупао двадесетак народних организација из дијаспоре, и који је водио предратни политичар и дипломата, Милан Гавриловић, истакао је да се борба против комунизма мора водити, а нарочито у Југославији, да би Срби били ослобођени јарма диктатуре, али да то мора бити и борба против нацизма, фашизма, хрватских усташа и других непријатеља српског народа. Циљ је уједињење свих Срба и њихових земаља у једну државу.

Српска демократска омладина у иностранству одржала је свој скуп од 30. маја до 14. јуна 1946. године и истакла да је Комунистичка партија „угушила сваку приватну иницијативу и бирократизовала привреду, и место приватног капитализма створила државни“.¹⁸

На Седмом конгресу Организације српских четника истакнуто је: „Стварање српске државне заједнице, по облику монархистичке, по Династији Карађорђевићевске, по структури демократско – српске државе спремне на стварање и југословенске заједнице која задовољава основне српске интересе.“¹⁹

Интелектуалци из расејања нарочито су били против тоталитарног режима у Југославији. У огледу „Социјализам или демократија“, Момчило Ристић истиче: „Јасно је да између демократије и комунизма не може бити компромиса“.²⁰ У књизи „Титов покрет и режим у Југославији“, Бранко Лазић наглашава: „Најзад Титов режим има три ознаке које носе на себи најгори тоталитарни печат: организовање терора над свим идеолошким противницима и контроле над свима непозданима, идентификовање владајуће Комунистичке партије са народом, вође са државом и култ вође Тита без примера ма где у садашњој Европи/.../ Титу припада све: војска, партија, Народни фронт, влада, држава, народ. Држава то је Тито, ко вређа њега вређа све народе Југославије.“²¹

18 Исто, стр. 62.

19 Исто, стр. 63.

20 Исто, стр. 60.

21 Исто, стр. 62.

Слободан Јовановић је подсећао на квазирелигиозни карактер комунистичке идеологије: „Узет чисто као вера, марксизам је имао да буде једна општа вера која ће све људе збратимити у једну општу заједницу. У пракси, комунисти почињу ово опште братимљење тако што истребљују или, како они кажу, ликвидирају све оне који нису с њима.“²² Он је указивао на једнопартијску диктатуру: „Комунисти су изнашли једну нову врсту диктатуре, диктатуру не више једног човека, него једне странке. То је једна много трајнија и много методичнија диктатура. Али баш зато она чини људе сувише послушним и убија у њима у јавни дух.“²³

Емиграција није веровала ни у какву „дестаљинизацију“ после 1948. године. Бошко Врачаревић, у париском „Савременику“, писао је: „Тито сам, првокласан производ совјетске стаљинистичке школе, није могао да дестаљинизује ни себе самога.“²⁴

Сумњало се и у самоуправљање. У „Малом лексикону Савеза комуниста Југославије“, која је објавила „Наша реч“ 1979. године истакнуто је да је самоуправљање само фасада једнопартијског система јер „у пракси руководећа места заузимају само и једино чланови Партије који су дужни, сходно теорији демократског централизма, да извршавају наређења партијских органа.“²⁵

У зборнику „Демократске реформе у Југославији“, који су приредили Ване Ивановић и Алекса Ћилас, Марко Константиновић је устврдио да за СФРЈ није кључан (мада је битан) култ Броза, него идеолошки заводљиво самоуправљање: „Суштина идеологизације је привидно увлачење што већег броја људи у власт – привидно, јер у Југославији, као и другде, влада само партијски апарат.“²⁶

Милица Ђурић Топаловић, жена и саборац предратног социјалисте Живка Топаловића, једног од идејних твораца Равногорског конгреса у селу Ба 1944. године, у тексту

22 Исто, стр. 65.

23 Исто, стр. 81.

24 Исто, стр. 67.

25 Исто, стр. 71.

26 Исто, стр. 72.

„Социјалистичка џунгла“, писаном 1966, пориче сваку доследност Титовим комунистима: „Они нису идеалисти, нити историјски материјалисти, већ волунтаристи, утописти и манијаци, који са научним социјализмом имају исто толико заједничког колико неписмени са азбуком“.²⁷

Др Миодраг Туцаковић, припадник клуба „Душан Силни“, истицао је, на трагу Слободана Драшковића, једног од кључних идеолога антикомунистичке дијаспоре, да је политички циљ сваког националног деловања „уједињено Српство у слободној Србији/...“²⁸

Циљ је био и да се очува свест о српским земљама које треба чувати. Седми свесрпски конгрес у Чикагу је, 26. јуна 1965. године, истакао: „Српске земље су: Србија, Јужна Србија (Стара Србија и Македонија), Војводина (Срем, Банат, Бачка и Барања), Босна и Херцеговина, Јужна Далмација са Боком Которском, Северна Далматинска Тронежа, Кордун, Лика и Банија и српски део Славоније, Санџак, Косово и Метохија су саставни делови Црне Горе и Јужне Србије.“²⁹

Познати наш научник, предратни професор права, др Лазо М. Костић, нарочито се бавио српско – хрватским односима, истичући хрватско лицемерје које критикује међуратну Југославију, али има разумевања за НДХ: „Хрвати стављају на терет Србима све невоље бивше Југославије, све акте власти Југословенских органа и приватне акте појединаца, а једновремено не дозвољавају да се ставља на терет Хрватима што је урађено од самих Хрвата, искључиво од Хрвата, у држави која је била њихова и по називу и по суштини.“³⁰

Он наставља указивањем на чињеницу да, кад су 1918, српски војници ушли у Босну и Херцеговину, никога нису казнили: „Никога чак казнили нису за злочине према Србима, ни шуцкоре, ни Хрвате, ни стране колонисте. Никога нису протерали, никоме нису пензију обуставили. Задржали су на челу католичке јерархије прозелиту и србождера Штадлера, духовног оца и Шарића и Павелића, док је српски митрополит

27 Исто, стр. 77.

28 Исто, стр. 79.

29 Исто, стр. 79.

30 Исто, стр. 83.

Евгеније Летица свргнут и послат у манастир, јер је био мало више наклоњен Аустрији него што српски епископ сме да буде.³¹ Тако је било и после Другог светског рата.

Миломир М. Станишић, у својој књизи о епископу жичком Николају, истиче: „Док је комунистичка партија ликвидирала (овде ставити знак једнакости, па трпни глагол стрељани) све најбоље наше интелектуалне снаге са Београдског Универзитета, дотле иста та партија доделила је пре неколико година, титулу почасног доктора Фрањи Бошњаковићу, који је под Павелићем био ректор Загребачког Универзитета. О темпора!³²

Дијаспора је бранила и Косово и Метохију у саставу Србије, иако су Тито и његови сарадници кроз „аутономизацију“ ове области настојали да је одузму од Срба. Тако је познати историчар Ђоко Слијепчевић писао: „Нико од Срба, који национално мисле, не би се могао помирити са отцепљењем Косова и губљењем ове области.“³³

Наши емигранти су видели куда води уставна реформа Титове Југославије. Заједничка изјава северноамеричких организација 1968. истиче да „конфедерални облик државе, који брижљиво припрема Комунистичка партија, води не само распаду Југославије као државе, него и дефинитивном разбијању јединства српског народа.“³⁴

Због тога је тражено да Срби остваре своја права: „Пред овом опасношћу главни одбор Срба на територији Републике Хрватске сасвим оправдано захтева успостављање *српске аутономне области* која се поставља не само као диктат демократског начела равноправности народа, тако великодушно примењеног према националним мањинама, него и као неопходан услов самога националног, верског и физичког самоодржања и материјалног благостања Срба и Хрвата. За случај да у овоме своме захтеву Срби не успеју, Главни одбор исто тако оправдано тражи спровођење плебисцита под

31 Исто, стр. 90.

32 Исто, стр. 91.

33 Исто, стр. 86.

34 Драган Суботић, *Неугашено српство/ Српска политичка емиграција о српском националном питању (1945–1990)*, Изабрао, приредио и предговор написао др Драган Суботић, Друштво Српска Крајина, Београд, 1992, стр. 27.

контролом УН, а по питању присаједињења српских крајева Хрватске, Славоније и Далмације босанско – херцеговачкој јединици.³⁵

Српска емиграција тражила је узроке наших трагедија и у новијим историјским догађајима. У свом тексту писаном 1952, „Српски национални проблеми“, Десимир Тошић уочава да је 27. март 1941. дошао прекасно, док је сукоб четника и партизана дошао прерано – баш кад су Англосаксонци и Совјети били у добрим односима. До 1948, Титова Југославија била је пример стаљинизма, а од 1948. антистаљинизма: „Или рано или доцкан, ми или предвиђамо или сустајемо, али, у сваком случају, за овај свет на Западу, ми штрчимо, „замарамо“ друге и себе ломимо!“³⁶

Тако су, после предратних избора за Уставотворну скупштину, најнеразвијеније области Краљевине СХС, Црна Гора и Македонија, дале највише комуниста. Тошић истиче: „Шта да кажемо о српским западним областима које су до 1941. заглашивале српство Савом, Душаном, Обилићем, монархизмом и антихрватством и које су после 1942. године постале мобилизациони центар партизанског покрета!“³⁷

Срби немају јединствену националну територију, и треба да је створе. То је млад народ, који је тек 1889. добио прво хируршко одељење у Београду. Ипак, није довољан антикомунизам без озбиљне социјалне алтернативе јер, по Тошићу, „нико свестан не може веровати да се большевички колективизам може савладати буржоаским индивидуализмом.“³⁸

После пада комунизма, сталежи ће бити изједначени, монархије више неће бити, стари митови су заборављени, а корупција је демократизована. Нова демократија, по Тошићу, зато мора бити и социјална.

И предратни политичари, који су живели у дијаспори, бавили су се узроцима и последицама трагичних догађаја Другог светског рата, али и послератног развоја политичких околности.

35 Исто, стр. 27–28.

36 Исто, стр. 42.

37 Исто, стр. 42.

38 Исто, стр. 45.

Тако је Драгиша Цветковић у свом тексту „Зашто се не можемо разићи“, објављеном 1955, писао о предратном преуређењу Краљевине, истичући да му је вођа босанских муслимана, Мехмед Спахо, рекао: „Ако би, пак, дошло до разлаза између Срба и Хрвата одлучно сам против цепања Босне, па Вас молим да у том правцу тражите решење.“³⁹

После Спахове смрти, ствари су се промениле. У преговорима са Мачеком, његов наследник Џафер Куленовић настојавао је на томе да Дервента, Градачац и Брчко припадну Бановини Хрватској. Правдао је све то причом да је безначајно, пошто је држава једна.

Што се Македонаца тиче, Цветковић истиче: „Македонци су заиста желели своју аутономију и често је тражили, али је та њихова жеља могла у потпуности бити остварена у склопу Српске јединице, као аутономна покрајина у саставу Српских земаља, онако како је то српски део у Влади споразума предвиђао.“⁴⁰

Тито је, по Цветковићу, разбио Српство: Црна Гора је одвојена од Србије, а Далмација није одвојена од Хрватске. Ипак, он је наивно веровао да ће Југославија остати као трајно решење, јер Запад неће дозволити тријумф сепаратистичких покрета: „Да ли ће слободни народи света и западни савезници, због мегаломаније неразумних људи, дозволити немире и сукобе на најосетљивијем терену Средње Европе и Балкана? Свакако не.“⁴¹

У другој свесци своје студије „Мегаломанија једног малог и нескрупулотног народа. Српско – хрватски односи последњих година“, др Л. П. Поповић истиче да је код комуниста у Југославији борба била двострука: социјална и против „великосрпског хегемонизма“: „Да се не би ни за јоту од таквог програма који је благословио и тадашњи Коминтерн и вођу државе је предестинирао један Хрват, а за његове доглавнике сви најистакнутији србофоби“.⁴²

39 Исто, стр. 142.

40 Исто, стр. 142.

41 Исто, стр. 145.

42 Исто, стр. 175.

Само су Срби и Словенци били против немачке окупације, због чега су Срби, за разлику од Хрвата, били убијани као звери, да би комунисти после рата Хрвате наградили за нацистичко понашање.

У изјави српских јавних радника (Наша реч, 1975) истакнуто је да су Титове чистке само привремено успориле распад СФРЈ. Уставне промене, делегатски систем, дисциплиновање СКЈ – све мање обећавају. Срби су разбијени у пет република и две покрајине, а спречавају се све њихове културне везе. Срби са периферије се или асимилију или исељавају. СКЈ ствара додатну међунационалну конфузију. Упркос братству и јединству, поделе су све дубље. Истиче се да српски национализам није шовинизам и да, ако је здрав, он је против агресивности, хегемонизма, изолационизма, нетрпељивости и освајачких планова. Нема нације и друштва који могу да изграде бољу будућност на победи у грађанском рату, па је комунистичка идеологија која стално обнавља идеолошку слику своје вечне победе у грађанском рату суштински нихилистичка.

Федерално начело будуће Југославије мора да значи равноправност, политички, верски и културни плурализам.

Ради опстанка Југославије, неопходан је дијалог слободно изабраних народних представника, вишепартизам, демократизација и уважавање права свих, укључујући и Србе. Иза оваквих ставова стали су, између осталих, представници Савеза „Ослобођење“: Десимир Тошић, Коста Ст. Павловић, Никола Пашић, Ненад Петровић, Негован Рајић, Звонимир Вучковић.

Трећа српска изјава из 1977, коју су опет дали већ поменути, нагласила је да ће, после Титове смрти, наступити или колективно руковођење које ће спроводити партијска номенклатура или ће оживети политички плурализам. Шовинисти су и даље у подземљу, а то нарочито важи за Хрватску и Косово. Повећава се број незапослених у СФРЈ, извоз мозга траје, животни стандард опада: „Док радничка класа, и добар део интелигенције, као и сељаштво, носи терет изузетно нерационалне економије, Југославија још увек богато плаћа вероватно најлуксузнијег шефа државе на свету.“⁴³

43 Исто, стр. 187.

Припадници групе око Савеза „Ослобођење“ су тврдили да Совјетски Савез има интереса у покретима сепаратиста, да би Југославија била компромитована на међународном плану. Наглашавали су да у Титотопији корупција све разједа и да, наравно, нема слободе јавног мњења.

Ипак, судбина Југославије после Броза није им изгледала ружичаста: „У току три деценије, Ј. Б. Тито је био мајстор у чисткама, балансирању, новотарењу и кокетирању са разним таборима, увек чувајући монопол СКЈ над народима. Без личних Брозових веза, предратних и ратних, комунистичких и некомунистичких, често мистериозних, биће потпуно немогуће наставити његову личну власт под колективним руководством.“⁴⁴

У својој књизи „Свођење рачуна и преиспитивање“, објављеној у Лондону 1960, Божидар Влајић је истакао да Срби и Хрвати, ако желе да остваре сопствене интересе, не смеју бити препрека једни другима. Српски национализам треба претумачити тако да одговара новој епохи: „Не сме више бити „наздравичарског“ србовања гестом и фразом.“⁴⁵

Просвећени национализам, каже Влајић, не тражи да сви Срби буду у једној држави, него допушта и федерацију. Нема више повратка на тријализам Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца. Нова држава подразумева, уз старе целине, и Босну и Херцеговину и Македонију као федералне јединице. Ту само спољни послови и одбрана треба да буду заједнички. Федералне јединице морају имати потребну финансијску самосталност. Уставни суд и сенат треба да се састоје од представника држава – чланица.

У емиграцији, своју политичку борбу је водио и краљ Петар Други. У Бриселу 1959, он је изјавио да је у току постављање основа за Трећу Југославију. У борби против комунистичког тоталитаризма треба одбацити све разлике, да би се, након победе над тоталитаризмом, на Уставотворној скупштини одлучивало о будућности земље – да ли ће то бити монархија или република. И социјалисти и синдикалисти у емиграцији, мада су републиканци, спремни су да стану у

44 Исто, стр. 188.

45 Исто, стр. 228.

заједнички фронт, истицао је Петар Други. Иако и сепаратисти имају право на своју мишљење, краљ каже: „Ја сам као Краљ положио заклетву да ћу чувати државну целину и народно јединство, па ћу тој заклетви, уз вашу подршку и помоћ, вазда остати веран“.⁴⁶

Трећа Југославија, поред осталих слобода, мора имати и слободу од страха и беде. Не сме бити ничије, па ни класне диктатуре. Треба водити и бригу о селу.

УМЕСТО ЗАКЉУЧКА

Син једне од првих жртава комунистичког терора, министра унутрашњих послова Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, Милорада Драшковића, Слободан, пре рата ангажован у Српском културном клубу, у дијаспори је био веома активан у борби против Титове Југославије. Стално је указивао на опасност југословенства по српски идентитет. Да је југословенство било само државна политика, истицао је Драшковић, то не би било толико опасно; али, авај – југословенство се претворило у националну политику, а то је значило удар на самосвојност од кога се тешко опоравити. Драшковић је истицао: „Што су нас Турци турчили, што су нас Аустријанци и Мађари однарођавали, што су Бугари 42 године телесно и духовно убијали Стару Србију и побугаривали је, све је то врло тешко и болно, али потпуно разумљиво. Али што смо ми, у својој слободној држави, за коју је проливено више крви, дато више жртава, учињено више политичких, дипломатских и војничких напора и подвига него за стварање иједне државе у историји света, – што смо ми сами убијали Српство југословенством, то је уникум у историји човечанства. Јер, то заиста од кад сунце греје и човек хода земљом нигде није забележено: да цео један народ, и то после хиљаду и три стотине година живота, славнијег и легендарнијег од свих, лати се посла да изврши духовно самоубиство, да се одрекне себе, да одбаци своју прошлост као трулу књижуру, и да почне потпуно нов живот, без корена, без традиције, без светиња, без моралног закона, без националне политике. Нас је југословенство толико убило, ми смо од њега толико морално

46 Исто, стр. 228.

и интелектуално отупели, да више не умемо да меримо колики је наш пад, колики је домашај наше несреће и срамоте. Зато се правимо невешти пред дубином провалије у коју смо пали и пред дубином још веће провалије у коју ћемо пасти⁴⁷.

Ове Драшковићеве речи, огорчене, али истините, од многих Срба у расејању тражиле су озбиљно преиспитивање дотадашњих полазишта српске политике. Југославија, која је, и после Првог светског рата, постављала питање националног и државног идентитета једног древног народа који је почео да експериментише собом и својим наслеђем, у Титовој епохи постала је терминални изазов на који, авај, још увек нисмо одговорили довољно убедљиво. Зато нам ставови Срба који, у емиграцији, нису били наркотизовани југословенством и комунизмом, могу помоћи да се поново нађемо и снађемо.

Литература

Видаковић-Петров Кринка: *Срби у Америци и њихова периодика*, Књига прва, Институт за књижевност и уметност, Београд, 2007.

Видаковић-Петров Кринка, *Од Балкана до Тихог океана / Култура и књижевност српских исељеника у САД*, Књига друга, Институт за књижевност и уметност, Београд, 2014.

„Владика Николај и Равногорски покрет“, *Књижевне новине* 1048/1049, 2001/2002.

Вреди се борити, упркос свему – интервју са протом Кајевићем, последњим живим атентатором на Тита, <http://borbazaveru.info/content/view/11134/52/>, приступљено 25.4.2019.

Драшковић М. Слободан, *Српски народ и српска политика*, АИЗ Досије, Београд, 1990.

Калабић Радован, *Српска емиграција*, Треће, допуњено издање, Ауторско издање, Београд, 2001.

47 Слободан М. Драшковић, *Српски народ и српска политика*, АИЗ Досије, Београд, 1990, стр. 11.

Непозната писма Светог Николаја Српског, приредио Жељко З. Јелић, Хришћанска мисао, Завод за унапређење образовања и васпитања, Београд, 2009.

Милошевић М. Александар, *Српска прича / Сећања из рата и револуције 1941–1945*, приредио Немања Девић, Службени гласник, Београд, 2018.

Свети Николај Охридски и Жички, Речник вечнога живота: Владика Николај нас води путем спасења – поуке азбучним редоследом / Животопис светог Владике Николаја, приредио Књигољубац, Очев дом, Верско добротворно старатељство Архиепископије београдско-карловачке, Београд, 2012, стр. 499.

Суботић Драган, *Неугашено српство / Српска политичка емиграција о српском националном питању (1945–1990)*, Изабрао, приредио и предговор написао др Драган Суботић, Друштво Српска Крајина, Београд, 1992.

Суботић Драган, *Политичка мисао Срба у расејању 1945–1990 / Прилог историографији српске политичке емиграције на Западу*, Институт за политичке студије, Београд, 1994.

Хепел Мјуриел, *Џорџ Бел и Николај Велимировић – прича о једном пријатељству*, Светигора, Цетиње 2003.

Dučić Jovan, *Verujem u Boga i u Srpstvo*, https://www.zapad-nisrbi.com/images/PDF/Jovan_Ducic_Verujem_u_Boga_srpstvo.pdf, приступљено 25.4.2019.

Vladimir Dimitrijevic

SERBIAN POLITICAL EMIGRATION AND TITO'S YUGOSLAVIA

Resume

The paper deals with views of Serbian political emigration, that directed particular attention towards anti-Serbian foundations of Tito's Yugoslavia after the Second World War. Totalitarian regime, who renounced any kind of democracy, on one side, and Serbophobic politics of Yugoslovenian communism, on the other, had witnessed to the Serbian emigrants that the tragic faith awaits for their people, that mostly turned out to be truth. Views of important organisations and respectable individuals, such as bishop Nikolaj Velimirovic's, Slobodan Jovanovic's, Jovan Ducic's, etc, were stated. The fact that Serbian emigration didn't separate democracy from its consideration of national question was pointed out.

Keywords: Yugoslavia, Tito, Serbian emigration, Communistic regime, Serbian truth.

* Овај рад је примљен 2. априла 2019. године, а прихваћен за штампу на састанку Редакције 30. априла 2019. године.